

1.02 Pregledni znanstveni članek

UDK 930.85:008(450.361Trst:510)"18"

Prejeto: 26. 6. 2019

Marta Ivašič

prof. zgod. in fil. na Državnem liceju »France Prešeren« v Trstu v p., Katinara pri Trstu, Ulica del Botro 36, I–34149 Trst
E-pošta: martaivasic@gmail.com

»Spomin z Kine«

Kitajski spominski predmeti sooblikujejo podobo habsburškega Trsta

IZVLEČEK

Vezi med habsburškim Trstom in Kitajsko od srede 19. stoletja do začetka prve svetovne vojne kažejo raznoliko podobo. Blišč Maksimilijanovega Miramara in uspehi Lloydovih ladij se prepletajo z vsiljenimi neenakimi pogodba-mi in vojaškimi intervencijami tujih sil na kitajskih tleh. Predmeti in slike, ki so jih domov prinesli nekateri slovenski mornarji s Tržaškega, pripadniki avstro-ogrske vojne mornarice, nudijo priložnost za širšo obravnavo. V ospredju je tržaški pogled na dogajanje, poudarjena je slovenska prisotnost.

KLJUČNE BESEDE

Trst, Kitajska, Miramar, tržaški Slovenci, Cesarsko-kraljeva avstrijska vojna mornarica, tuje koncesije na Kitajskem

ABSTRACT

»SPOMIN Z KINE«

SOUVENIRS FROM CHINA CO-SHAPING THE IMAGE OF THE HABSBURG TRIESTE

The ties between the Habsburg Trieste and China from the mid-nineteenth century to the onset of the First World War reveal a diverse image. The glory of Maximilian's Miramare Castle and the successes of Lloyd's ships overlap with imposed unequal contracts and military interventions of foreign forces on Chinese soil. The objects and pictures brought home by some Slovenian sailors from Trieste who served in the Austro-Hungarian War Navy offer an opportunity for a broader discussion. Focus is on the Trieste view on the above-mentioned developments, with an emphasis on Slovenian presence.

KEY WORDS

Trieste, China, Miramare Castle, Trieste Slovenes, Imperial and Royal War Navy, foreign concessions in China

Uvod

Vezi s Kitajsko so v javnem spominu Trsta polne svetlih strani in veličine. Peljejo nas v 19. stoletje, v čas pred prvo svetovno vojno in po njej. Pripovedujejo nam o nadvojvodi Maksimilijanu Habsburškem in njegovi vojaški ladji, fregati »Novara«, ki je v letih 1857–1859 obkrožila svet.¹ Povečujejo moč Lloydovih trgovskih in potniških ladij. V tej luči nas danes na obisk vabijo tudi muzeji: Muzej orientalske umetnosti v palači nekdanje patricijske družine Leo v Starem mestu, Pomorski muzej, ki so mu namenjeni novi prostori v Starem pristanišču, Naravoslovni muzej v Rocolu in Miramarski grad na obali pri Grljanu s svojim očarljivim parkom.²

Odpira se nam pogled v zbirateljstvo premožnih družin in v evropski eksotizem, ki sta zajela tudi Trst. To je zgodba o prvi avstrijski ladji, ki je leta 1822 priplula iz Kitajske, fregati Carolina. Poudarja se blišč prodajnih razstavnih prostorov s predmeti z Orienta, ki jih je kot Kitajski kabinet kmalu po letu 1840 v Trstu na Korzu, v bližini Borznega trga, odprl trgovec Adolf Wunsch.³ Pri njem je kitajske in japonske umetnine naročal tudi sam nadvojvoda Maksimilijan. Krasili so že Maksimilijanovo prvo tržaško domovanje, najeto vilo Lazarovich pri Sv. Vidu.⁴ Ob selitvi sta z ženo Šarloto⁵ veliko tega prenesla v Miramarski grad.⁶

Tudi parki so dobili orientalski pridih.⁷ V Miramarskem parku je baje sam nadvojvoda Maksimilijan zasadil kitajsko drevo, ginko, ki še stoji za Napoleonovim kipom v bližini današnje kavarne. Ginko, ta živi fosil, ki je na Zahodu že v 18. stoletju vzbudil zanimanje botanikov in radovednost lastnikov parkov, nas popelje tudi k vrtu pred nekdanjo tržaško nemško državno gimnazijo na koncu ulice Cavana in v mestni botanični vrt pri Sv. Alojziju, nekdanjem okraju Kjadin. Popelje nas na Kras do botaničnega vrta nekdanje vile družine Scaramangà v Sežani, ki nam pripoveduje tudi o Kosovelovi materi. V Ljubljani je okrog leta 1785 podjetnik in botanik Karel Zois, mlajši brat Žige Zoisa, zasadil t. i. Zoisove vrtove in jih odprl občinstvu: od takrat raste ginko v se-

danjem Parku Sveta Evrope za Cankarjevim domom, na vogalu Prešernove ulice pred predsedniško palačo. Žiga, Karel, njun oče Michelangelo in vsi Zoisi so imeli več desetletij svoje posesti, palačo in trgovska skladišča v Trstu.

Simboli so pomembni, posamezni primeri predmetov, oseb in dogodkov pa razkrivajo številne nepričakovane vezi. Lik barona Pasqualeja Revoltelle je zgovoren primer tega: imel je pomembno vlogo pri gradnji Sueškega prekopa, ki je Trstu odprl nove poti na Daljni vzhod, v oporoki pa se je za svojo obmestno vilo pri Lovcu spomnil tudi okoliških domačinov, Slovencev.⁸

V predstavah Tržčanov in v zgodovinopisju izstopa podoba naglo rastočega mesta, v katerem se je ob vse močnejših nacionalnih gibanjih zaostrovalo tudi socialno vprašanje. Pozornost vzbuja vzpon delavskega gibanja. Ni povsem zbledel spomin na Lloydove kurjače ter njihovo veliko in tragično stavko februarja 1902.⁹ Kurjači na parnikih, tako kot delavci v ladjedelnici, ki jim je bilo zaupano zabijanje kovic, so bili najpogostejše slovenskega rodu. Njihovo težko delo pa ni prešlo v legendo, kot velja, na primer, za trdo življenje slovenskih tržaških krušaric in mlekaric.

Zgodovinopisna raziskovanja nam izrisujejo tudi deloma drugačno sliko, ko ugotavljajo malokdaj uspešno tekmovanje tržaškega avstrijskega pristanišča z nemškim Hamburgom in opozarjajo na obdobja stagnacije mesta. Tudi redne linije Avstrijskega Lloydja za ladje, ki so plule iz Trsta na Kitajsko, so se le počasi vzpostavljale.¹⁰

Slika, ki jo danes v Trstu zelo redko srečamo v javnosti, razkriva tudi vojaško in imperialistično stran odnosa do Kitajske na prehodu iz 19. v 20. stoletje, pri katerem je imela tudi Avstro-Ogrska svoje mesto in vlogo. V zadnjih letih so razstave in nove raziskave nastale v soseščini, v Piranu in Furlaniji. Bralcu vezi med Avstro-Ogrsko in Kitajsko tako danes predstavlja katalog k razstavi Pomorskega muzeja v Piranu, ki je nosila pomenljiv naslov *Čez morje na nepoznani daljni vzhod*. Drugi prispevki razkrivajo kitajske poti pomorščakov iz Spodnje Furlanije, ki je takrat pripadala habsburškemu cesarstvu.¹¹ Naključna najdba nekaterih še neobjavljenih virov nam odpira pogled iz Trsta. Srečamo se z mornarji, Tržčani slovenskega rodu, ki so pred prvo svetovno vojno na Kitajsko potovali na avstrijskih (v krajšem obdobju avstro-ogrskih) ladjah Cesarsko-kraljeve vojne mornarice. Vojaške ladje so nosile oznako SMS – Seiner Majestät Schiff, ladja njegovega veličanstva.

¹ *Fatal Novara*. »Fatal Novara« je izraz iz verzov pesmi Miramar, ki jo je ob Maksimilijanovi smrti spesnil italijanski pesnik Giosuè Carducci in jo leta 1877 objavil v zbirki *Odi barbare*.

² Crusvar, *Il Civico Museo*; Fabiani, *Grad Miramar*.

³ *Tre giorni*, str. 58–59; Wurzbach, *Biographisches Lexikon*, 58, str. 223. Časnik *Illustrierte Zeitung* iz Leipziga je 3. julija 1852 tržaškemu Kabinetu Wunsch posvetil zelo naklonjen članek.

⁴ Vila danes stoji v ulici Tigor 23. O družini Lazarović v Trstu gl. Vekarič, *Uspomene*, str. 315; Quinzi, *Giuseppe Tominz*, str. 202 (Lazarevič).

⁵ Takratni slovenski časopisi so belgijsko princeso Charlotte pogosto imenovali Šarlota. Italijanski zapisi tudi danes nadvojvodski par največkrat nazivajo z Massimiliano e Carlotta.

⁶ *Massimiliano e l'Esotismo*.

⁷ Pozzetto et al., *Un giardino*.

⁸ *Pasquale Revoltella*.

⁹ *1902–2002: La lotta dei fuochisti*.

¹⁰ Lee, *Trst in avstrijsko-kitajska trgovina*; Lee, *Avstrijski pomorski razvoj*.

¹¹ Marinac, *Čez morje*; Milocco, *55 giorni*; Milocco, *I Goriziani*; Milocco, *La rivolta*.

O nastajanju tega prispevka

Teklo je šolsko leto 2003/2004. Na vrsto so prišla poglavja iz stare kitajske zgodovine. Dijake sem povprašala, ali imajo doma kaj s Kitajskega, in jih prosila, naj to prinesejo v razred. Ogledali smo si predmete s turističnih potovanj in spoznali današnja zbirateljska zanimanja nekaterih družin. Povsem drugačni pa sta bili svileni vezenini, podobni praporom ali slikam, ki ju je iz Kitajske domov prinesel praded učenke, mornar na avstro-ogrskih vojaških ladjah. Ko sem to pokazala v profesorski zbornici, je kolegica povedala, da podobne vezenine tudi sama hrani od svojega deda.¹²

K poglobljanju teme nas je kmalu zatem spodbudil razpis natečaja za Bubničevo nagrado v šolskem letu 2005/2006. Prireditelj tega tekmovanja za mlade in amaterske raziskovalce zgodovine je Kulturno društvo Bubnič Magajna, katerega pobudniki so novinarji in drugi sodelavci Primorskega dnevnika. Tema takratnega razpisa je bil Prešernov verz »Ne vrag, le sosed bo mejak!«. Prav v tistem času so v mestnem središču, v tržaški Terezijanski četrti, številne trgovine prevzemali kitajski trgovci. Tako se je poročila zamisel, da bi si za temo izbrali vezi Trsta s Kitajsko.¹³ V istih letih je dijakom in učiteljem na liceju Franceta Prešerna o kitajski filozofiji predavala prof. Maja Milčinski. Nastajala je slika, malo znana, ki z novimi elementi dopolnjuje naše splošne predstave o življenju tržaških Slovencev.

O podobi Kitajske pri nas

V Trstu je v 19. stoletju izšlo več slovenskih šolskih učbenikov, vse od abecednikov leta 1846. Sestavljeni so bili še po Vodnikovem vzoru. V Trst so seveda prihajali tudi druge natisnjeni slovenski učbeniki. Pri tem pomislimo tudi na učence, otroke navadnih mornarjev, ki so doma gotovo kaj slišali o poteh na »drugi konec sveta«. Se je kaj zapisov ali spominov ohranilo, morda v šolskih zvezkih ali šolskih kronikah? V literaturi tega ne zasledimo, šolska zgodovina pa tudi sicer presega ta zapis. O dogajanju na Kitajskem je skozi desetletja, zlasti od konca 19. stoletja, redno poročal tudi slovenski tisk: tržaška liberalna *Edinost*, socialistični *Rdeči prapor*, ki je prva leta izhajal v Trstu, in druga glasila. Znanе pa so tudi nekatere, širšemu občinstvu namenjene knjižne objave.

Josip Godina – Verdelski¹⁴ je leta 1872 v Trstu

objavil *Kratek pregléd vésoljnega sveta sploh, in posebno naše zemlje, z opisom obojvéh polovic zemeljske krogle*.¹⁵ Preprost in jasen prikaz sveta omenja tudi Kitajsko (takrat poimenovano Kina). Tako na primer v poglavju »Poglavitne reke« beremo: »ee) Jant-Sekijang, kot največja réka v Aziji, déreče v Kini, in pa ff) Amur v sévero-izhodni Aziji se stékata v véliko tiho morje (med Azijo in Amériko)«.¹⁶

Pozornost pritegne tudi knjižica celovške Mohorjeve družbe iz leta 1893. Avtor, duhovnik in zgodovinar Josip Starè, jo je naslovil *Kitajci in Japonci*, v njej pa je pozornost skoraj v celoti namenjena Kitajski.¹⁷ V knjigi je ob izčrpnem zemljevidu veliko slikovnega gradiva. Ne vemo, komu je kdaj knjižica v tistem času prišla v roke, a mreža naročnikov Mohorjeve družbe je bila razpredena po vsem slovenskem ozemlju. Branje teh in drugih zapisov iz 19. stoletja nam o Kitajski nudi običajno sliko. Po eni strani je tu eksotika, ob čudenju pa avtor pogosto poudarja večtisočletno starodavno visoko kitajsko kulturo in uglašenost. Po drugi strani srečamo stereotipne prikaze: risbe s portreti Kitajk in Kitajcev, prizore z rikšami, ki jih vlečejo mošje, ter dekleta s tesno in boleče povitimi stopali.

Nepoučenega bralca ob teh besedilih pritegne bogastvo sedanje slovenske strokovne literature o zgodovini Kitajske. Razkriva pot, ki jo je slovensko zgodovinopisje prehodilo skozi desetletja.¹⁸

Fregata »Novara« na poti okrog sveta

Ladjo »Novara« so zgradili v arzenalu v Benetkah in jo splavili leta 1851. Ime je dobila po bitki, v kateri so marca 1849 avstrijske čete, ki jim je poveljeval feldmaršal Joseph Radetzky, premagale piemontsko vojsko. S to bitko se je zaključila vojna, ki ji za italijanski preporod in prizadevanje za zedinjenje Italije (Risorgimento) rečemo prva vojna za neodvisnost. Slavo avstrijske vojne mornarice je ladja »Novara« ponesla v druge dežele. Poveljeval ji je sam nadvojvoda Maksimilijan, ki je leta 1854 postal kontraadmiral avstrijske vojne mornarice.

Vojaška ladja »Novara« je zaslovela s svojo plovbo okrog sveta. Iz Trsta je odplula 30. aprila 1857 in se v tržaško lukó vrnila 30. avgusta 1859. V razcvetu znanstvenega duha je njene namene tudi z nasveti podprl veliki nemški znanstvenik Aleksander von Humboldt. Na ladji je bilo sedem strokovnjakov, znanstvenikov z različnih področij. Poklicni slikar

¹² To so takratna učenka Martina Semec, njen oče Marjan Semec in kolegica na liceju Maja Daneu. Za takratno odkritje in sedanje sodelovanje se jim od srca zahvaljujem.

¹³ KD Bubnič Magajna mape izdelkov Bubničevih nagrad hrani pri uredništvu *Primorskega dnevnika* v Trstu, ul. Montecchi 6.

¹⁴ Josip Godina je znan pod vzdevkom Verdelski, kot si je sam rekel, ker je bil doma iz takratnega slovenskega zaselka pri Trstu, na Vrđeli pri Sv. Ivanu. S številnimi objavami je v slovenski nacionalni zavesti zapisan kot zaslužen narodni buditelj (o Godini gl. biografski gesli Avgusta Pirjevca v SBL in

Martina Jevnikarja v PSBL (oboje dostopno na <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi204327/>)).

¹⁵ Tako beremo še na naslovnici: Spisal in na svétlo dal Jožef Godina – Verdelski prostemu ljudstvu v podúk. V Terstu: Založil je pisatelj, 1872.

¹⁶ Godina, *Kratek pregléd*, str. 46.

¹⁷ Starè, *Kitajci in Japonci*.

¹⁸ Novejše slovenske knjige o zgodovini Kitajske so navedene na koncu prispevka v seznamu literature. Avtorji navedenih del so Mitja Saje, Ralf Čepelak Mencin in Jana Rošker.

Joseph Selleny (1824–1875) je med potovanjem sproti izrisoval in naslikal številne predmete in prizore. Sproti so z ladjami v Trst odpošiljali nabrane primerke. Tak primer je britanski poštni parnik »Ava«, ki je februarja 1858 na poti v Evropo v Indijskem oceanu doživel brodolom. Na koncu se je tudi fregata »Novara«, obložena s fosili, z botaničnimi, zoološki in drugimi naravoslovnimi primerki, arheološkimi in etnografskimi predmeti, poročili, mapami in risbami, vrnila v Trst. V mestu so takrat pripravili priložnostno razstavo. Več desetih predmetov, zlasti naravoslovnih, danes hranijo nekateri tržaški muzeji. Sicer pa je večji del na Novarini poti nabranega odšlo na Dunaj. Še danes radi poudarjamo njen podvig, ko je obplula svet, in njen znanstveno-raziskovalni pomen. Da je bila to vojna ladja s topovi in havbicami za granate, da je imela na krovu 352 članov posadke in da je opravljala tudi diplomatsko-politične naloge, vsega tega tudi danes v ponujenem javnem spominu ne srečamo.¹⁹

Potovanje »Novare« je spremljalo dnevno časopisje in o njem sproti poročalo. V Trstu takrat slovenskih časopisov še ni bilo. *Slavjanski rodoljub* iz pomladi narodov je že prenehal izhajati, prvi znani slovenski časopisi pa so začeli izhajati nekaj let kasneje. S kratkimi vestmi v rubriki »Novičar iz raznih krajev« pa so o poti »Novare« okrog sveta poročale ljubljanske *Novice*, ki so tudi sicer redno objavljale prispevke iz Trsta in o njem. To so bili kratki časopisni zapisi, a pogosto polni vsebine. Ko je ladja odšla na pot, beremo: »Večkrat omenjena barka 'Novara', katera bo v kupčijskih in znanstvenih opravilih jadrala okoli sveta, je v četrtek odrinila iz Tersta; oskrbljena je s 30 kanonami in 351 vojaki; poveljnik je kapitan Bernard žl. Wüllerstorff-Urbair; spremlja jo 5 učenih mož, en malar in en vertnar. Pred odhodom se je na barki nesreča pripetila, da je nek mlad mornar z jambora padel naravnost na bajonêt spodaj stoječega vojaka; nataknil se je tako na bajonêt, da je v malo minutah umrl. Čeravno so mornarji zlo obžalovali to nesrečo, jim je vendar znamenje srečnega potovanja, ker po stari mornarski vraži bojo sedaj vsi drugi srečni, ker je enega izmed njih nesreča požerla!«²⁰ Nadvojvoda Maksimilijan takrat s svojo ladjo ni odšel na pot, bil pa je zavzet pobudnik tega znanstvenega in diplomatskega podviga.

Že 1. maja 1858 je celovška revija *Glasnik za literaturo in umetnost* objavila sledečo kratko vest o omenjenem brodolomu parnika »Ava«: »Perva pošiljatev redkih prirodnin, ki jih je 'Novara' s parnikom 'Ava'

v Evrope odpravila, je večidel konec vzela v indijskem morju.«²¹ A bogato obložena ladja Novara je ob povratku vzbudila veliko pozornost. Razstavi v mestu je sledila velika razstava na Dunaju, o kateri je poročal tudi celovški *Slovenski glasnik*.²² V naslednjih letih je na Dunaju izšlo še nekaj strokovnih zbornikov. Prvi je bil namenjen opisu Novarinega potovanja, ostali pa po strokovnih področjih obravnavajo njen velik prispevek k poznavanju fizike, botanike in zoologije, arheologije, etnografije, jezikoslovja, medicine, statistike in trgovine.

V takratnem slovenskem tisku med številnimi zapisi o poteh ladje »Novara« izstopajo poročanja o dnevu Maksimilijanovega in Šarlotinega potovanja v Mehiko. Tudi na pot v Mehiko in na tragično pot iz Mehike v Trst je Maksimilijana in Šarloto peljala ladja »Novara«.

Tržaška rojaka na Kitajskem v času boksarske vstaje

Po prvi in drugi opijski vojni (1839–1842; 1856–1860), v katerih je bila Kitajska najprej z Anglijo in nato še s Francijo poražena, se je povečeval pritisk tujih sil, ki so kitajski dvor izsiljevale z neenakopravnimi trgovinskimi in diplomatskimi pogodbami. Prihajalo je do notranjih napetosti med zagovorniki modernizacije, ki so sprejemali zahodne vplive, ter skrbjo številnih izobražencev, državnih funkcionarjev in voditeljev za ohranjanje tradicije. To se je prepletalo s socialnimi vprašanji in političnimi napetostmi v času, ko je moč mandžurske dinastije Qing/Čing, zadnje kitajske vladajoče dinastije, slabela. Vrhunec moči so Čingi dosegli v 18. stoletju. Čas upada njihove moči in čas uporov proti dvoru zajema zlasti drugo polovico 19. in začetek 20. stoletja. Dvoru in vladnim krogom so uporniki očitali tudi to, da se nespametno in nesprejemljivo podrejujejo tujcem. Vstaja pripadnikov tajnega društva, ki so jim na zahodu rekli »boksarji«, je izbruhnila leta 1899 in je bila uperjena predvsem proti tujcem, tudi misijonarjem, in pokristjanjenim domačinom. Vrstili so se poboji, vse do obleganja pekinške četrti tujih poslanešttev. Nasilje nad vstajniki je izzvalo množični upor. Dvor je kolebal med nasprotovanjem in vsaj delnim podpiranjem vse bolj množične vstaje. Upornikom je mestoma nudil zaščito in pomoč.²³

V ta čas segata tudi zgodbi dveh slovenskih tržaških mornarjev, ki sta nam pustila pomembne spomine in spominske predmete.

Razstava in publikacija Bogdane Marinac iz Pomorskega muzeja v Piranu sta veliko pozornost na-

¹⁹ Marinac, *Čez morje*, str. 46–52. Ljubljanske *Novice*, ki so jih brali tudi v Trstu, so 3. novembra 1858 objavile prispevek slovenskega mornarja Rudolfa Klinarja »Pismo našega rojaka K. iz Kitajskega na barki 'Novara'«.

²⁰ *Novice*, 2. 5. 1857, str. 140. Vrtnar na krovu je bil kasnejši Maksimilijanov glavni vrtnar in oskrbnik Miramarskega parka, Čeh Anton Franz Jelinek (rojen 1820, umrl neznano kdaj, morda na Češkem).

²¹ *Glasnik za literaturo in umetnost*, 1. 5. 1858, str. 160.

²² *Slovenski glasnik*, 1. 6. 1860, str. 185–186.

²³ Winterhalder, *Kämpfe*. Trst je v obeh izdajah komaj omenjen. V prvi iz leta 1902 na str. 580 izvemo, da je tržaška trdka Serravallo posadkam na Kitajskem podarila 500 steklenic svojega *Ferro di China*, t. i. železovega vina.

menili bogati zapuščini mornariškega častnika Frana Vilfana (1874–1931).²⁴ Otroštvo in zgodnjo mladost je preživel v Trstu (mami je odšla roditi v rodno vas Stražišče pri Kranju). Tudi kasneje je kljub študijskim in službenim selitvam ostal vezan na mesto. Bil je starejši brat odvjetnika, pravnika in vodilnega liberalnega politika Josipa Vilfana ml. (1878–1955). Njun oče Josip Vilfan (Wilfan) (1838–1907) je imel kot gradbeni inženir pomembno vlogo pri gradnji takratne tržaške Nove luke. Družina Vilfan velja tudi v zgodovini pisju za zelo pomembno slovensko tržaško družino.²⁵ Vez Frana Vilfana s Kitajsko nas, vsaj večino Slovencev v Trstu, še posebej preseneča, saj nam je že vloga očeta, inženirja Josipa Vilfana, pri gradnji takratne Nove luke malo znana. Naš javni spomin je vezan skoraj izključno na narodno-politično vlogo Vilfanove družine. Družina Frana Vilfana danes hrani številne dragocene in lepo okrašene predmete, ki jih je prinesel iz Kitajske. Tu so sprehajalna palica, škatlica za črnilo, kamen za kaligrafijo, pladenj z biserno intarzijo, nož za odpiranje pisem, vaze, lončki, kipci in miniaturni čajnik.

Ohranili so se tudi dopisi, ki jih je Fran Vilfan poslal ženi, očetu in bratu Alfonsu. Bratu, ki je bil kot mlajši Fran šolan pomorščak, je pisal o plovbi, o svojih pričakovanjih in ambicijah, pa tudi o svojih pogledih na dogajanje. Med letoma 1900 in 1902 je bil zastavnik bojne ladje na lahki križarki »Aspern«, ki je posredovala pri zatrtju boksarske vstaje. Želel si je akcije in dogodivščin. Tako je bil razočaran nad tem, da so se ob prihodu ladje na Kitajsko spopadi že končali. Takrat se je začelo delo na stacionarnih ladjah, ki so imele nalogo, da v skupnosti vseh sodelujočih tujih vojaških ladij nadzorujejo dogajanje. Številne člane ladijskih posadk pa so poslali v Peking, da bi tam varovali tuja poslaništva. Ob mornariških posadkah so na Kitajsko poslali tudi pehoto.

Druga zgodba je zgodba Ivana Kocijančiča (oziroma Kocjančiča) (1879–1965), mornarja ali morda na ladje vkrcanega pehotnega vojaka iz Krogelj, malega zaselka nedaleč od vasi Dolina pri Trstu.²⁶ Dolina in ves Breg sta takrat pripadala avstrijski deželi Istri. Ivanov vnuk Vojko Kocijančič je o dedu povedal: »Moj nono je izhajal iz revne družine in je šolo obiskoval občasno, saj je moral že kot mali pasti živino. Rojen je bil leta 1879. Brati se je naučil pri vojaki, zato je pisal vse samostalnike z veliko začetnico in besedila v dolinskem narečju. V dolgih zimskih večerih (takrat smo sicer premogli radio, ne pa televizije) mi je večkrat pripovedoval o svojih vojaških dogodivščinah, saj je služil najprej štiri leta pri

avstro-ogrski mornarici, nato pa še od 1914 do 1918. Tudi takrat sprva pri mornarici, v Pulju, nato je bil kazensko premeščen, ker je simuliral poškodbo, da ne bi šel na fronto. Poslali so ga v Galicijo, konec vojne pa je dočakal v strelskih jarkih na Južnem Tirolskem. Pravil mi je o velikih viharjih na morju, ni pa znal povedati, kje je te viharje doživel. Zato je bilo moje presenečenje še večje, ko sem to fotografijo dobil med njegovimi papirji, a šele po njegovi smrti leta 1965.«²⁷ V poznejših pogovorih se je razkrilo, da je bil ded Ivan pri avstrijski vojni mornarici najprej od okoli leta 1897 do leta 1901 ali 1902, nato spet leta 1914. Vmes je bil doma: poročil se je, in ko je moral leta 1914 ob izbruhu vojne spet v vojsko, je imel že tri otroke.

Vojko se ne spominja, da bi mu ded kot otroku in najstniku kaj pripovedoval o Kitajski in Kitajcih, pač pa o plovbi v viharjih: tri ladje so plule v konvoju in včasih so bili valovi visoki kot hribi, tako da si eno ladjo lahko videl visoko zgoraj, na vrhu, drugo pa globoko spodaj, »v luknji«; to je bilo verjetno kje v Indijskem oceanu.

V družinskem arhivu se je ohranila tudi Ivanova fotografija: pred fotografa so se postavili mornarji in vojaki držav, ki so sodelovale v vojaških operacijah. Podobne fotografije iz Kitajske, z vojaki vseh, zlasti pa tujih sil, ki so posredovale na Kitajskem, niso redke in so si zelo podobne. Nad svojo sliko je Ivan na sivo lepenko zapisal: »Tega ot 1900 ki so bili v Kini vsi Štati ses sega Sveta.« Povedano knjižno: »To je prizor iz leta 1900, ko so bile na Kitajskem vse države z vsega sveta.«

Pod fotografijo je Ivan na lepenko še zapisal: »Austriiako 2, Germaniko 2, Amerikan 2, Rusn 1, Japonese 4, Taljan 2, Inglese 2, Indija 2. Letrato nermen u Kini Pekin.« Ob pripadnosti vojakov je torej za vsako državo navedel njihovo število in nato dodal, če prevedemo: »Portret narejen na Kitajskem, Peking.« Nižje je zapisal: »et Kines, Kim« in se spodaj na sredini podpisal: »Kocjančič Ivan.« Vmes, pod seznamom državne pripadnosti vojakov, je zapisan stavek, ki je težje razumljiv: »Vse sodate Kinese cenil.«

Na fotografiji z lahkoto prepoznavamo pripadnike različnih držav. Italijanska sta bersaljerja s črnim, včasih pobarvanim petelinjim perjem na klobuku. Levo spredaj je avstrijski mornar, na njegovi mornarski kapi razberemo napis *SMS Zen* – torej je bil mornar na lahki križarki SMS »Zenta«. Ob izbruhu boksarske vstaje je bila »Zenta«, dvojčica ladje »Aspern«, že na Kitajskem in je bila zato neposredno udeležena v vojnih operacijah. Ali je bil tudi Ivan Kocijančič na tej ladji, ne vemo.

²⁴ Marinac, *Čez morje*, str. 91–98.

²⁵ O Vilfanovih gl. gesla v *Primorskem slovenskem biografskem leksikonu*, 4. knjiga, str. 213–220 in na spletnem portalu Slovenska biografija (<https://www.slovenska-biografija.si>). Fran Vilfan ml. je bil oče pravnega zgodovinarja Sergija Vilfana.

²⁶ Za opis krajev na Tržaškem gl. *Krajevni leksikon Slovencev v Italiji*.

²⁷ Vojko Kocijančič, letnik 1946. Pisne izmenjave maja 2019, pogovor v društveni gostilni v Dolini junija 2019. Informacija o sliki mi je posredoval zgodovinar dr. Borut Klabjan. Obema pristrčna hvala. Fotografija je objavljena tudi v knjigi *Stoletje dolinskega vsakdana*.

»Letrato nerjen u Kini.« V Pekingu leta 1900: pripadniki tujih čet med boksarsko vstajo. Na sredi spredaj, s kuharskim klobukom, Ivan Kocijančič iz Krogelj pri Dolini pri Trstu. Ob njem »Kitajec Kim« (hrani Vojko Kocijančič, Dolina pri Trstu).

Naš mornar Ivan ima na fotografiji kuharski klobuk. Bil je droben, morda so ga zato dali v kuhinjo kot pomočnika. Ko je bil vpoklican, je bil podhranjen. Na fotografiji sedita s Kitajcem Kimom na sredi spredaj, torej na glavnem mestu. Kim nima vojaške uniforme. O prijateljstvu med njima lahko le ugibamo. Morda sta bila kuharska kolega. Kim domnevno nosi belo kuharsko jakno.

Nono je vnuku veliko pripovedoval o prvi svetovni vojni, Galiciji in vsem strašnem, ki mu je bil tam priča. O Kitajski pa ne, le o plovbi, tega se Vojko dobro spominja. Vojko Kocijančič je pripovedoval tudi o dedovem življenju, v katerem se zrcali življenje Primorcev in Istranov: boj za kruh, življenjski uspehi in hude preizkušnje, predanost družini in domačemu kraju, fašizem in partizanstvo, poklicna pot ter povojno delovanje v domačih kulturnih in gospodarskih društvi. Ivan Kocijančič se je mlad zaposlil v tovarni olja pri Žavljah, da si je lahko korak za korakom dokupil zemljo in se osamosvojil. Rad je bil kmet.

Avstro-Ogrska dobi koncesijo

Že leta 1869 je tudi Avstrija s pekinško vlado podpisala neenako, za Kitajsko neugodno trgovinsko pogodbo. To je leto, ko je bil dograjen in slavnostno

odprt Sueški prekop. Kmalu je dunajska vlada v Pekingu in Šanghaju odprla svoje predstavništvo. Pekinško predstavništvo je leta 1896 postalo ambasada. Avstrija je nato sodelovala v mednarodni intervenciji in pri zatrtju boksarske vstaje, zato je leta 1902 v mestu Tianjin (tudi Tjandžin, v Evropi v tistem času tuje imenovano Tientsin) od Kitajske kot kompenzacijo prejela t. i. koncesijo.²⁸ Tianjin je obalno mesto, ki leži okrog 100 km jugovzhodno od Pekinga in predstavlja njegov izhod na morje. Koncesije kitajske vlade tujim državam so bile po svojem bistvu manjše kolonialne posesti. Podobno posest je leta 1901 v mestu dobila Italija. Italijanska koncesija je mejila na avstrijsko. Tloris italijanske koncesije pokaže, da so obmejne ulice poimenovali Trieste, Fiume, Trento, Zara.²⁹ Drobna knjižica iz leta 1911 razkriva, da so italijansko koncesijo nekateri vladni krogi Kraljevine Italije nameravali zapreti. Kdor se je zanj zavzemal, je svetoval, naj se za njeno ureditev zgledujejo po avstrijski.³⁰ Posebej je poudarjeno šolstvo.

Kitajski vodilni krogi so se že daljši čas spraševali, od kod tujcem z Zahoda taka moč, da so premagali

²⁸ Lee, The short life.

²⁹ La Little Italy in Cina; L'Italia coloniale.

³⁰ Catellani, Organizzazione.

tisočletno Kitajsko. Njihovo pozornost je pritegnil avstrijski šolski red.³¹ Avstrijska koncesija v Tianjinu je bila sicer tudi v kitajskih očeh predvsem izraz dobrega vladanja. Uglednejši domačini so si na stara leta avstrijsko koncesijo včasih izbrali za novi dom. Pritegnilo jih je tudi to, da je mejila na kitajsko staro mesto. Avstrijski Tianjin gospodarsko ni nikdar zaživel. Blago so tudi avstrijske ladje tovorile po drugih poteh. Kljub pozivom avstrijskega konzula v mestu Avstrijski Lloyd ni vzpostavil redne linijske povezave s Tianjinom, njegove ladje pa tudi sicer niso priplule v mesto. Trst kot veliko avstrijsko pristanišče zato v življenju koncesije ni odigral pomembne vloge.³²

V koncesijah so živeli predvsem domačini. V njih so bili nastanjeni tudi uradniki in vojaške posadke posestne države, ki so se pogosto izmenjavale. Avstrijska koncesija je imela v prvem letu obstoja od 25.000 do 30.000 prebivalcev, italijanska pa leta 1911 okrog 30.000. Koncesije so z novimi urbanističnimi načrti pridobile zahodnoevropsko podobo. Stare hiše so rušili, njihove prebivalce, domačine, pa izgnali. Arhitektura zgradb je bila s svojo vidljivostjo pri uveljavitvi posameznih držav posebno pomembna. Nastajale so moderne široke ulice. Otroke in splah prebivalce so navajali na evropski način življenja. Pretresljiva so pričevanja o nasilju, grozotah in ponižanjih, ki so jih utrpeli domačini in so zaznamovala ravnanje tujih sil. Niso bili redki kazenski pohodi zunaj poslaništev in koncesij. Zaničljivo ironiziranje domačinov se je kazalo tudi v evropskih časopisih in na razglednicah, ki so iz Kitajske prihajale v Evropo in ZDA.³³ Izstopalo je trdo ravnanje Nemčije, ki je simbolno doseglo višek, ko je julija 1901 kitajski dvorni knez Chun odpotoval v Nemčijo, kjer se je moral pokloniti nemškemu cesarju (leta 1906 rojeni zadnji kitajski cesar Pu Yi je bil njegov sin). Tudi to knezovo potovanje razkriva zapletenost dogajanja. To so bili časi velikih pretresov. Naj omenimo le kitajsko-japonsko vojno v letih 1894–1895 in rusko-japonsko vojno v letih 1904–1905. Kriza cesarske dinastije je leta 1911 dosegla vrhunec in 1. januarja 1912 je bila oklicana republika. Tuje sile pa so še dalje ohranjale svojo prevlado.³⁴

Kitajska je sredi leta 1917 stopila v vojno na strani antantnih sil: 14. avgusta je napovedala vojno Nemčiji in Avstro-Ogrski. Takrat je odredila prisvojitve avstrijske koncesije. Avstrijska posadka se je začasno pridružila nemški, tudi številne avstrijske vojake in mornarje je naposled čakalo ujetništvo, rusko ali japonsko. Na dogajanje in usodo ujetnikov je kmalu vplivala tudi oktobrska revolucija. Za Trst in bližnje pokrajine je pomembna ustanovitev italijanske »neodrešene legije« – Legione Irredenta di Siberia. Ustanovljena je bila v italijanski koncesiji v Tianjinu sredi leta 1918, njen namen pa je bil združiti avstro-ogrske vojake italijanske narodnosti, ki so se bili pripravljali vojskovati za Italijo, zlasti številne, ki so bili v ruskem ujetništvu.

Mornar na torpedni križarki »Kaiserin Elisabeth«

Vojaška ladja, poimenovana po priljubljeni cesarici Sisi, je bila sestrsk ladja križarke, ki je nosila ime po njenem soprogu, cesarju Francu Jožefu.³⁵ Prva je bila zgrajena v Pulju, druga v Trstu. Leta 1904 je »Kaiserin Elisabeth« že drugič odplula na Daljni vzhod. Prvo potovanje je opravila že v letih 1892 in 1893. Nepričakovano nedavno odkritje dveh vezenin, ki ju je iz Kitajske prinesel mornar na omenjeni ladji Simon Daneu, razkriva marsikaj. Take vezenine, ki so jih iz Kitajske prinesli mornarji avstrijske (avstro-ogrske) cesarsko-kraljeve mornarice, hranijo številne družine. Objave iz zadnjih let ponujajo številne posnetke takih vezenin iz raznih krajev Slovenije in Furlanije,³⁶ zato na tem mestu predstavljamo nekatere še neobjavljene primere s Tržaškega.

Simon Daneu (1881–1951) je bil doma na Kontovelu. Njegova življenjska pot je podobna poti številnih rojakov iz kraških vasi na Tržaškem, je pa seveda tudi posebna. Kontovel je ribiška in kmečka vas visoko nad obalo med Barkovljami in Miramarom. Ponaša se s svojim, nekdanj ribiškim portičem, tako kot Barkovlje ali Križ. V Simonovi družini je bilo enajst bratov. Simon je bil morda najstarejši, saj je prevzel domačo kmetijo. Imeli so živino in zemljo za lastno preživljanje, ob tem pa velike vinograde, ki so se razprostirali od Kontovela navzdol po bregu do železniške proge Južne železnice nad morjem. Še po drugi svetovni vojni je Simon kot ribič sodeloval pri lovu na tune.

O njegovem služenju v vojni mornarici domači ne vedo veliko. Njegova vnukinja Maja Daneu je po-

³¹ Chih, *L'Occidente «cristiano»*. O avstrijskem šolstvu: Lee, *The short life*, str. 82.

³² O dogajanju na Kitajskem so tržaški časopisi redno poročali, tako na primer slovenska *Edinost* ali pa poluradni *L'Osservatore Triestino*. Politični in vojaški vidiki o Trstu v okviru avstrijske cesarske politike do Daljnega vzhoda pa še čakajo na zgodovinsko obravnavo.

³³ Pred leti je bilo na spletu mogoče najti več primerov takih satiričnih, celo zelo poniževalnih razglednic iz Kitajske, na primer nemških, ki jih ob pripravljanju prispevka nisem več zasledila.

³⁴ Marinac, *Kitajska v očeh*. V tem diplomskem delu je sintetično in vsebinsko polno podana zgodovina. Pričevanja, predstavljena v drugem delu naloge, pomagajo pri poslušanju novih pripovedi in spoznavanju predmetov, ki jih hranijo družine.

³⁵ Prispevek ne upošteva tehničnih in vojaških podatkov o vojaških ladjah. Zgodovina vojnih mornaric in predstavitev posameznih vojnih ladij sta dostopni v številnih strokovnih spletnih objavah. Tudi dogajanje po izbruhu prve svetovne vojne presega okvir tega prispevka.

³⁶ Fotografije podobnih vezenin so objavljene v dveh knjižnih izdajah: Marinac, *Cez morje*, str. 112, 119, 150; Milocco, *55 giorni*, str. 34, 36, 37, 41, 42, 46.

»Za spomin moje službe u Kini. 1904–1906.« Vezenina na svilo. Simon Daneu jo je dal doma lepo uokviriti. Služil je na avstrijski vojaški ladji SMS »Kaiserin Elisabeth«. Mere brez okvira: 76,5 x 65 cm (foto Marta Ivašič).

vedala droben spomin iz svoje mladosti.³⁷ Ko je šla z materjo, Simonovo hčerko, po vasi, ji je ta pri več domačijah povedala, da je bil kdo iz tiste družine na Kitajskem – »ta je bil z našim nonotom,« je rekla. Mornarji so tam daleč na Kitajskem včasih sami vezli, kar so potrdile tudi pripovedi. Mlade mornarje je bilo treba zaposliti, so pripovedovali dedje, da so se umirili, pa še naučili so se marsičesa ob tem.³⁸ Nekateri, zlasti pisni viri, pa izpričujejo, da so v mnogih primerih tudi navadni mornarji, ne le častniki ali podčastniki, vezenine naročali pri domačinih.³⁹

³⁷ Simonova vnukinja Maja Daneu, letnik 1946. Je hčerka Simonove hčerke Marije, poročene Daneu. Pripovedovala je leta 2004 in nato spet junija 2019.

³⁸ V avstrijski vojni mornarici je služil tudi Franjo Kodrič iz Sv. Ane. Bil je v posadki SMS »Kaiser Karel VI«. Skoraj do konca služenja je bil nastanjen v vojaškem pristanišču v Pulju. Ko se je leta 1918 po desetih letih vojaškega služenja vrnil domov v Trst, je domačim, šival lepe platnene copate, kot se je naučil v Pulju. Pripoved vnuka Boruta Kodriča, junij 2019.

³⁹ Marinac, *Čez morje*, str. 112, 119, 150.

Domači hranijo hranijo vezenino s fotografijami, med katerimi je tudi Simonov portret. Postavljen je na sredini zgoraj, na izvezenem dvoglavem habsburškem orlu. Razen dveh fotografij so vsi drugi upodobljeni v uniformah kot mornarji vojne mornarice. Na levi spodaj je brez uniforme Simonov brat Karol. Po izročilu so tudi med drugimi mornarji na fotografijah vsaj nekateri Simonovi sovaščani s Kontovela. Kot je značilno za te vezenine, so na njej izvezene zastave tujih sil, ki so na Kitajskem posredovale z vojaškimi enotami. Štiri večje zastave pripadajo po vrsti Avstriji, Ogrski, Japonski in cesarski Kitajski. Napisi na vezenini so zgoraj, v sredini in spodaj. Po vrsti tako beremo: 1904 * ZA USPOMIN MOJE SLUŽBE * UKINI * 1906 * / S. DANEU 1902–1906 / * SMS * KAIZERIN ELIZABET.

Nad imenom ladje je izvezena podoba ladje. Za steklom sta k vezenini pristavljeni medalji z letnicama 1848–1908 in trakom v avstrijskih barvah. Letnici narekujeta domnevo, da ju je Simon prejel ob 60. obletnici kronanja cesarja Franca Jožefa.

»Za uspomino Kine in Japone. 1904–1906. 1902. S. Daneu«. Vezenina na svilo je Simon Daneu med služenjem na Kitajskem, kot mnogi drugi, sam izvezel. Mere brez okvira: 57 x 41 cm (foto Marta Ivašič).

Druga vezanina, ki jo je domov prinesel Simon Daneu, ima prav tako izvezene zastave cesarske Kitajske in na Kitajskem prisotnih tujih sil.⁴⁰ Na glavnih mestih – prvem in drugem, predzadnjem in zadnjem – so spet zastave, ki so na prejšnji vezanini večje. Simbolni pomen ima tudi okrasje na vezanini: uokvirjata jo hrastovi vejici, zgoraj je črna ptica ujeta, pod njo morda drobni oljčni vejici, nizko spodaj pa nas pritegne živobarven pisan stiliziran kitajski zmaj. Na sredi je v obliki grba izvezena večja podoba, ki pove o veličini in moči avstrijske cesarske vojne mornarice. Pod cesarsko krono sta med drugim izvezena sidro in ladijsko krmilo. Pod to veliko figuro je manjša podoba dveh prekrizanih pušk z bajonetom in vojaško trobento. Na tej vezanini sta zgoraj in v spodnjem delu med grbom in zmajem napisa: *ZA *USPOMIN *KINE *IN *JAPONE *1904 1906 / * 1902. S. DANEU*.

⁴⁰ Med tistimi, ki smo jih zasledili, je tej skoraj enaka vezanina, ki jo je v domači furlanski Tapogliano prinesel mornar Mas-similiano Pitton (Milocco, *55 giorni*, str. 46).

Doma je Simon Daneu svoji dve vezanini iz Kitajske dal uokviriti. Viseli sta v veži njegove nove hiše, danes pa visita, skrbno hranjeni, v stari družinski domačiji.⁴¹

Mornar na torpedni križarki »Kaiser Franz Joseph I«

Podobni so spomini, ki prihajajo iz Barkovelj, tržaškega predmestja, nekdanj slovenskega zaselka ob morju. Danes o njih pripoveduje Marjan Semec, vnuk mornarja Rafaela Semca.⁴²

⁴¹ Lepo prenovljena hiša stoji v zgodovinskem jedru vasi Kontovel in ohranja značilno staro arhitekturo. Vsi, ki so nam pripovedovali o svojih dedih, skrbno hranijo predmete, ki so jih ti prinesli iz Kitajske, pa tudi druge družinske spomine.

⁴² Rafaelov vnuk Marjan Semec, letnik 1956. Junija 2019 sva se pogovarjala na Katinari. Prve spomine je leta 2004 sošolcem in profesorici posredovala Rafaelova pravnučinja, takratna učenka Martina Semec.

»Ricordo. Shanghai«. Spomin iz Šanghaja. Portret na tkanini je nastal med letoma 1904 in 1906 iz fotografije žene Ivanke, ki jo je Rafael Semec prinesel kitajskemu umetniku. Velikost podobe: 25 cm x 33 cm (foto Marta Ivašič).

Rafael Semec (1889–1973) je bil doma v tržaški mestni četrti Rojan, tem nekdanj pretežno slovenskem predmestju. Rodil se je visoko na Škalašanti, pod kraškim robom. Ob poroki se je preselil v Barkovlje pri Trstu, k predelu Stara gora. Že pred vpoklicem v vojsko in potem spet po letu 1918 je delal v Trstu kot pristaniški delavec. V povojnih letih je sodeloval pri razminiranju ozemlja. Tudi njegova življenjska pot je v marsičem podobna življenju drugih na Primorskem in v Istri.

Po vpoklicu je bil Rafael Semec mornar na ladji SMS »Kaiser Franz Joseph I«, pozneje, med prvo svetovno vojno, pa na korveti SMS »Saida«. S SMS »Kaiser Franz Joseph I« je plul do Kitajske, kjer je bil v Peking nastanjen v okviru mednarodnih sil, ki so varovale tuja diplomatska predstavništva, t. i. legacije. Na Kitajskem, med drugim tudi v Šanghaju, je bil med letoma 1910 in 1914. Natančnejših podatkov o njegovem vojaškem obdobju v družini ne poznajo. Nekatere pripovedi pa so ostale. Obe ladji, je pripo-

vedoval ded, sta doživeli brodolom. Iz Boke Kotorske se je vrnil domov peš.

Iz Kitajske je Rafael Semec prinesel fotografije in več predmetov. Iz ženine fotografije si je dal pri kitajskem slikarju, morda kaligrafu, iz tuša na tkanino izrisati njen portret. Pod njim beremo: »Ricordo. Schanghai« (Spomin. Šanghaj). Prinesel je tudi prave izvirne kitajske jedilne paličice z napisom. Poseben je večji zemljevid Pekinga z naslovom in legendo v kitajskih pismenkah. Meri 54 cm x 78 cm. Svileni, zastavi podobni vezenini sta podobni drugim, ki jih poznamo iz literature.

Večja od dveh Rafaelovih vezenin ima zgoraj napis v italijanskem jeziku: 1910 RICORDO INTERNAZIONALE 1914 SEMEZ PEKING. Spodaj je v rešilnem pasu izvezeno ime ladje: SMS KAISER FRANZ JOSEPH I.

Na sliko so v manjše okvire položeni »standardni« posnetki vojakov vseh držav, ki so na Kitajskem imele poslaništva ali koncesije. Okvir za vsako od njih je

»Ricordo internazionale Peking 1910–1914.« Mednarodni spomin – napis je izvezen v italijanščini. Rafael Semec je služil na avstrijski vojaški ladji SMS »Kaiser Franz Joseph I«. Mere notranjega izvezenega okvira: 50 cm x 73 cm (foto Marta Ivašič).

v barvah zastave tiste države. Avstrijska je na sredi zgoraj, nad njo je izvezen velik habsburški črni dvo-glavi orel, na vsaki strani sta »izobešeni« zastavi: na desni avstrijska, na levi avstro-ogrska. Nad vsako se vzpenja zeleno-rožnat cesarski zmaj, ki gleda proti orlu. Na sredini je veliko sidro, na spodnji strani pa morski prizor z ladjo na desni ter svetilnikom in soncem na levi strani. Iz rešilnega pasu z imenom ladje, ki stoji spodaj na sredini, se levo in desno dvigajo zastave državnih mornaric.

Iste zastave so tudi na manjši vezenini. Enako sta na sredi zgoraj avstrijska in dvodelna avstro-ogrska zastava, nato desno navzdol zastave Nemčije, ZDA, Francije, Kitajske in Velike Britanije ter levo navzdol zastave Italije, Belgije, Rusije (zastava carske mornarice) in Japonske. Na njej beremo slovenski napis: SPOMIN Z KINE / CHINA / PEKING. Kaj naj bi stalo v ovalni odprtini sredi vezenine, ni znano.

Vnuk Marjan Semec se ob ogledovanju predmetov spominja dedovih pripovedi: kako so se v Pekingu

in Šanghaju za malo denarja peljali z rikšami, potniškimi vozički, ki jih je vlekel mož. Domačini, je razlagal, so izkoriščali številne priložnosti za zaslužek, bila je prava ekonomija okrog tega. Na Kitajskem si je Rafael dal narediti tetovaže, običajne mornariške simbole: na roki nad zapestjem sidro z vrvjo, na rami ladijsko krmilo. Z njim je bilo menda veliko Slovencev iz Trsta. Zastave so vezli sami. S tem so jih nadrejeni zaposlili. Vojak je izvezel okvir in glavni del svoje slike, nato je šla vezenina iz rok v roke vojakom in mornarjem drugih držav. Nadrejeni so želeli, da bi se tako razvilo sodelovanje in mirno sožitje med njimi. Prihajalo je namreč do napetosti med vojniki različnih držav, kakor se dedove pripovedi spominja vnuk.

Zaključek

Sklepati smemo, da tudi nekatere druge družine tržaških pomorščakov vojaških in trgovskih ladij doma hranijo bogate spomine, tudi iz Kitajske. Ne-

»Spomin z Kine«. Manjša vezenina, ki jo je Rafael Semec iz Barkovelj izvezel v slovenskem jeziku. Tudi na njej so upodobljene zastave tujih sil, ki so poslale svoje čete na Kitajsko. Mere: 38 cm x 36 cm (foto: Marta Ivašič).

kateri verjetno segajo tudi v čas prve svetovne vojne in v kasnejša desetletja. Nikdar ni odveč priporočilo družinam, naj skrbno hranijo spomine svojih prednikov ter jih, če se jim zdi primerno, posredujejo arhivom in muzejem.

Obdobju prevlade tujih sil, ki je tematski okvir tega prispevka, na Kitajskem rečejo stoletje sramote. Avstro-Ogrska in Nemčija sta svoje kitajske koncesije mednarodnopravno izgubili po prvi svetovni vojni. Italija je koncesijo v Tianjinu izgubila z mirovno pogodbo po drugi svetovni vojni. Ostalim državam je konec koncesij prinesla razglasitev Ljudske republike Kitajske leta 1949. Med nami danes živijo številne kitajske družine, potujoči kitajski trgovci pa so v naše kraje prihajali tudi v preteklosti.⁴³ Ponujajo se aktualizacije, ki vabijo k spoznavanju in pozivajo k odgovornemu ravnanju. Pogled iz Trsta je tudi v tem obetaven.

Dijaki so leta 2006 za omenjeno Bubničevo nagrado zabeležili tudi svoje vtise in presojanja. Od takrat je minilo dobro desetletje. Med povedanim najdemo misel: »Trst, to zelo multikulturno mesto, bo sprejel tudi njihovo kulturo, ki se nam zdi nova in tuja. A riž, čaj, porcelan, svila so že dolgo del našega življenja. Vemo tudi za Konfucija, kitajsko medicino in akupunkturo, kitajski zid, pismenke. Mnogi sodobni izdelki prihajajo s Kitajske, pa se tega ne zavedamo, ker so zelo podobni evropskim. Kaj je globalizacija, gotovo občutiš, ko slišiš v Trstu kitajskega prodajalca govoriti slovensko. Morda pa je to tudi nova tržaška skupnost, ki sedaj nastaja, kot so druge nastale v preteklosti.«

⁴³ Bofulin, *Daleč doma*.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI IN USTNI VIRI

- Maja Daneu (1946), Kontovel pri Trstu. Pripovedovala je leta 2004 in junija 2019.
- Vojko Kocjančič (1946), Dolina pri Trstu. Pripovedoval je maja in junija 2019.
- Marjan Semec (1956), Trst. Pripovedoval je junija 2019.

ČASOPISI

- Glasnik za literaturo in umetnost*, 1858.
- Novice gospodarske, obrtniške, rokodelske*, 1857, 1858.
- Slovenski glasnik*, 1860.

LITERATURA

- 1902–2002: *La lotta dei fuochisti del Lloyd Austriaco* (ur. Claudia Bibalo et al.). Trieste: Istituto »Livio Saranz«, 2002.
- Bofulin, Martina: *Daleč doma. Migracije iz Ljudske republike Kitajske v Slovenijo*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2016.
- Catellani, Enrico: *Organizzazione e funzionamento del settlement italiano in Tientsin*. Roma: Istituto coloniale italiano, secondo congresso degli italiani all'estero, Tipografia editrice nazionale, 1911.
- Chih, André: *L'Occidente »cristiano« visto dai Cinesi. Verso la fine del XIX secolo (1870–1900)*. Milano: Jaka Book, Prima edizione italiana, 1979.
- Crusvar, Luisa: *Il Civico Museo d'Arte Orientale di Trieste*. Trieste: Rotary Club Trieste, 2002.
- Čeplak Mencin, Ralf: *V deželi nebesnega zmaja. 350 let stikov s Kitajsko*. Ljubljana: Založba I*cf., 2012.
- Fabiani, Rossella: *Grad Miramar. Zgodovinski muzej in park*. Trst: Ministrstvo za kulturne dobrine in dejavnosti in turizem, Založba Marsilio Editori, 2014.
- Fatal Novara. La nave di Massimiliano attorno al mondo (1857–1859)*. Trieste: Hammerle Editori, 1998.
- Godina – Verdélški, Jožef: *Kratek pregled vésojnega sveta sploh, in posebnó naše zemlje, z obrisom obedvéh polovic zemeljske krogelje*. V Trstu: samozaložba, 1872.
- Krajevni leksikon Slovencev v Italiji. Prva knjiga, Tržaška pokrajina* (ur. Milan Bufon in Aleksej Kalc). Trst: ZTT, 1990.
- La Little Italy di Tianjin in Cina*. Brez avtorja, italijanska verzija povzeta po predavanju na simpoziju v Torinu, 7.–9. aprila 2016. Torino: Università di Torino. Spletni portal modusc.it (pridobljeno junija 2019).
- Lee, Chinyun: Avstrijski pomorski razvoj v Vzhodni Aziji 1869–1914. *Zgodovinski časopis* 61, 2007, št. 3–4, 2007, str. 467–489.
- Lee, Chinyun: The short life of the Austrian concession in Tianjin. *Azijske in afriške študije / Asian and African studies* 5, št. 1–2, 2001, str. 74–92.
- Lee, Chinyun: *Trst in avstrijsko-kitajska trgovina od 1869 do 1918; Trieste and austro-chinese trade from 1869 to 1918* (doktorska disertacija). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2002.
- Lehner, Georg in Monika Lehner: *Österreich–Ungarn und der »Boxeraufstand« in China*. Wien: Österreichisches Staatsarchiv, 2002 (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Sonderband, 6).
- L'Italia coloniale. Attualità e storie dimenticate dalle ex Colonie italiane*. Diretto da Alberto Alpozzi. Trije prispevki o Tientsinu/Tianjinu na portalu italia-coloniale.com z datumom 9. marec 2015, 19. marec 2015, 2. junij 2015 (pridobljeno junija 2019).
- Lloyd. Le navi di Trieste nel mondo*. Trieste: Comune di Trieste, 2016.
- Ludwig Karl Moser (1845–1918) med Dunajem in Trstom: zbornik mednarodnega študijskega dne, Trst, 21. novembra 2008. Ludwig Karl Moser (1845–1918) tra Vienna e Trieste: atti della giornata internazionale di studi, Trieste, 21. novembre 2008 (ur. Stanko Flego in Lidija Rupel). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Trst/Trieste: Narodna in študijska knjižnica / Biblioteca nazionale slovena e degli studi, 2012.
- Marinac, Bogdana: *Čez morje na nepoznani daljni vzhod. Potovanja pomorščakov avstrijske in avstro-ogrske vojne mornarice v Vzhodno Azijo*. Piran: Pomorski muzej »Sergej Mašera« Piran, 2017.
- Marinac, Lea: *Kitajska v očeh slovenskih pomorščakov v času Avstro-Ogrske* (diplomsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2015.
- Massimiliano e l'Esotismo. Arte Orientale nel Castello di Miramare*. Museo storico del Castello di Miramare, 11 aprile – 28 maggio 2017. Venezia: Ministero dei beni e delle attività culturali e del turismo, Polo museale del Friuli Venezia Giulia, Marsilio Editori, 2017.
- Milocco, Giorgio: *55 giorni a Pechino (ma più de do ani per mar). Marinai e soldati del Friuli austriaco in Cina durante la Guerra dei Boxer*. Gradisca d'Isonzo: Centro Isontino di Ricerca e Documentazione Storica e sociale »Leopoldo Gasparini«, 2005.
- Milocco, Giorgio: *I goriziani e i friulani nel Corpo Italiano in Estremo Oriente (1918–1920)*. Mariano del Friuli: Edizioni della Laguna, 2016.
- Milocco, Giorgio: La rivolta dei boxer e la marina austroungarica. Diario di un marinaio friulano in Cina. *La Bassa* /66. giugno 2013, str. 123–143.
- Pasquale Revoltella 1795–1869: sogno e consapevolezza del cosmopolitismo triestino*. Trieste: Comune di Trieste, Assessorato alla cultura, Civico museo Revoltella, 1996.

- Pilleri, G. e P. Tadeo: *Bernhard von Wüllerstorff-Urbair. Un grande figlio di Trieste. La circumnavigazione della Imperial regia Fregata »Novara« (1857–1859). Il diario inedito di Dominik Codanich, batteglione di 3.a Classe*. Bern: Verlag des Hirnanatomischen Institutes Waldau-Bern, 1982.
- Pozzetto, Marco et al.: *Un giardino in riva al mare. Il Parco di Miramar ieri e domani: vicende storiche e prospettive culturali*. Trieste: Università di Trieste, Edizioni Dedolibri, 1986.
- Quinzi, Alessandro: *Giuseppe Tominz*. Trieste: Fondazione CRT, 2011. Dostopno tudi na spletni strani fondazionecrttrieste.it/edizioni/13.
- Rošker, Jana: *Zmajeva hiša. Oris kitajske kulture in civilizacije*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1992.
- Saje, Mitja: *Zadnja dinastija in izzivi sodobnosti. Zgodovina Kitajske od vdora Mandžurcev do ustanovitve ljudske republike*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2018.
- Saje, Mitja: *Zgodovina Kitajske*. Ljubljana: Slovenska matica, 2015.
- Srečanje z Jutrovim na ptujskem gradu. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj, 1992.
- Starč, Josip: *Kitajci in Japonci*. Celovec: Družba sv. Mohorja, 1893.
- Stoletje dolinskega vsakdana: ob 130-letnici kulturnega delovanja v Dolini. Cent'anni di quotidianità a Dolina: in occasione del 130° anniversario di attività culturale a Dolina*. Dolina: KD Valentin Vodnik, 2008.
- Tre giorni a Trieste*, a c. di Saul Formiggin, Pietro Kandler, Pasquale Revoltella, Gian Battista Scrinzi. Pubblicazione ad onore dei delegati dalle società delle ferrate che si riuniscono in Trieste a congresso generale nel settembre 1858. Trieste: Tipografia del Lloyd austriaco, 1858. Knjižica je izšla tudi v francoščini, angleščini in nemščini. Nemška izdaja je dostopna na spletnih straneh Dlib.si, angleška na spletnem portalu ebooks-download.xyz.
- Vekarič, Stjepan: *Uspomene kapetana Joza Šunja. Naše more: znanstveni časopis za more i pomorstvo* 5, 1956. Dostopno tudi na spletni strani hrce.hr.
- Winterhalder, Theodor Ritter von: *Kämpfe in China. Eine Darstellung der Wirren und der Beteiligung von Österreich-Ungarns Seemacht an ihrer Niederwerfung in den Jahren 1900–1901*. Wien, Budapest: A. Hartleben, 1902. Ponatis: London: Classic Reprint Series, ForgottenBooks, 2015. Izvirnik je dostopen tudi na spletu, in sicer na portalu Bibliotheca Sinica 2.0 - univie.ac.at.
- Wurzbach, Constant v.: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 58. Wien: Druck und Verlag der k.k. Hof- und Staatsdruckerei, 1889 (dostopno na www.literature.at).

S U M M A R Y

»Spomin z Kine«. Souvenirs from China co-shaping the image of the Habsburg Trieste

As the Qing dynasty started to decline in the nineteenth century, foreign powers intensified their colonial presence in China. At the turn of the twentieth century, one of these powers was Austria-Hungary, which had its legation in Beijing and, after the suppression of the Boxer Rebellion, gained a concession zone in the city of Tianjin. While archival sources and a general outline of the historical developments were known in Slovenia already in the past decades, there is little information available about the lives of European seamen. Sailors of the Imperial-Royal Austrian navy who served in China, especially in the period between 1900 and 1914, brought home souvenirs which are now kept safe by their families. Some artefacts became part of museum collections. Whereas over the recent years, several books have been published on sailors from the Slovenian territory and the former Habsburg Friuli, this topic has received little attention in Trieste and has no place in its public, common, and visible memory.

Very little has been published on sailors from the Trieste area who served in the Far East as members of the old Austrian military navy. A study of these developments led to a striking revelation that many were Trieste Slovenes, even though this might seem understandable and self-evident on discovering new sources and oral accounts, especially considering the then composition of Trieste's population and the growing power of Slovenes in and around the city.

A story that particularly stands out is about the navy officer Fran Vilfan, a member of an important and influential Trieste Slovenian family. However, there were also many ordinary sailors, e.g. Ivan Kocijančič from Croglje (Kroglje) near Dolina pri Trstu (Dolina), Simon Daneu from Contovello (Kontovel), and Rafael Semec from Barcola (Barkovlje). Apart from their stories, the almost haphazardly discovered souvenirs of Slovenian sailors from the Trieste area, now safeguarded by their grandchildren, provide an opportunity to present hitherto unpublished sources: photographs, Chinese sticks, the Beijing city plan, and primarily Chinese silk needle art. Most items feature large painting-like embroidered depictions of military themes. Some silks feature small embroidered frames for sailors' photographic portraits.

The aim of the article and its presentation is to encourage new discoveries and ask the families to continue to safeguard such souvenirs from the past and share their rich heritage with archives and mu-

seums, also in order to properly address the currently much called for actualizations.

R I A S S U N T O

»Spomin z Kine.« (Ricordo dalla Cina). Gli oggetti di origine cinese contribuiscono all'immagine della Trieste Asburgica

Mentre nell'Ottocento la dinastia Qing viveva la sua parabola discendente, un gruppo di potenze straniere rafforzò in pochi decenni il proprio potere di tipo coloniale sulla Cina. Al passaggio del secolo e agli inizi del Novecento si annoverò tra esse anche l'Impero Austro-Ungarico. Fu allora che a Pechino il governo asburgico aprì la sua legazione, mentre dopo la repressione della rivolta dei Boxer l'Impero ricevette in concessione una parte della città di Tianjin/Tientsin. Questi avvenimenti storici e numerose fonti d'archivio sono pubblicamente conosciuti già da decenni anche nelle nostre regioni. Meno nota è la storia dei marinai.

I marinai della Imperial Regia Marina Militare Austriaca che prestarono servizio tra gli anni 1900 e 1914 in Cina, portarono a casa come ricordo molti oggetti che ancora oggi le loro famiglie conservano. Altri di questi oggetti si trovano nei musei. Negli ultimi anni ne trattano anche alcune monografie pubblicate in Slovenia e nel Friuli allora asburgico. Per Trieste al contrario troviamo poco, mentre nella memoria cittadina pubblica collettiva e visibile questo non appare.

A Trieste anche oggi si mettono in risalto gli splendori del porto asburgico e la forza delle sue navi, la storia dell'arciduca Massimiliano e lo splendore del suo castello di Miramare. Nel presente saggio tutto ciò offre un'adeguata introduzione sui rapporti

tra Trieste e la Cina che con il suo contrasto permette la presentazione di alcune fonti che hanno dato lo spunto a questa trattazione.

Nei testi fino ad oggi pubblicati poco si parla di quei marinai triestini che, arruolati nella vecchia marina militare austriaca, prestarono servizio nell'Estremo Oriente. La ricerca intrapresa ci sorprende nel constatare che tra loro molti furono gli Sloveni, sebbene ciò ci appaia comprensibile e di tutta evidenza appena teniamo conto della composizione della popolazione triestina e della forza allora crescente degli Sloveni nella regione e nella stessa città.

Emerge tra tutte la storia dell'ufficiale di marina Fran Vilfan, in particolare quando veniamo a sapere che apparteneva proprio a quella famiglia triestina slovena dei Vilfan, in quel periodo tanto importante e influente a Trieste. C'erano d'altra parte anche molti semplici marinai. La scoperta quasi casuale degli oggetti portati dalla Cina da alcuni marinai triestini sloveni, custoditi oggi dai loro nipoti, offre l'occasione di presentare alcune fonti inedite. I nipoti hanno potuto ascoltare i racconti dei nonni e oggi conservano con molta cura gli oggetti da loro portati dalla Cina: numerose fotografie, i bastoncini cinesi, la pianta della città di Pechino e in primo luogo i ricami di seta. Si tratta, con poche eccezioni, di raffigurazioni di carattere militare di una certa grandezza, simili a quadri. Su alcune sono ricamate delle piccole cornici che fanno posto ai ritratti in fotografia dei marinai.

Il saggio intende stimolare nuove ricerche. D'altro canto si vogliono sollecitare le famiglie a conservare con cura i ricordi del passato e a condividere con archivi e musei la conoscenza di questo ricco patrimonio. Al contempo non dobbiamo sottrarci alle molte attualizzazioni alle quali ci richiamano i nostri giorni.

(Povzetek v italijanščino prevedla avtorica)

Spomenik cesarici Elizabeti v Trstu (hrani: ZAL).

Pomol sv. Karla na razglednici z začetka 20. stoletja (hrani: Milan Škrabec).